

SLAVICA IUVENUM XVI

**UNIVERSITAS
OSTRAVIENSIS**

Mezinárodní setkání mladých slavistů

Ostrava
31. 3. a 1. 4. 2015

SLAVICA IUVENUM XVI

Mezinárodní setkání mladých slavistů

Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta

Redakční rada:

PhDr. Simona Mizerová, Ph.D.

Mgr. Lukáš Plesník

Recenzenti:

dr hab. Dariusz Tkaczewski, Uniwersytet Śląski w Katowicach

doc. PhDr. Jan Vorel, Ph.D., Ostravská univerzita v Ostravě

© Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2015

ISBN 978-80-7464-784-0

Obsah

Lucia Jasinská

MIERA GRAMATICKÉHO A SLOVOTVORNÉHO VÝZNAMU SUFIXÁLNEJ
MORFÉMY V SLOVESNOM PODSTATNOM MENE..... 8

Martin Janečka

BEZPŘEDLOŽKOVÉ GENITIVNÍ FRAZÉMY A IDIOMY 22

Anna Andrzejewska

PLAN PIERWSZY A TŁO JAKO NARZĘDZIE KOGNITYWNE W NAUCZANIU
JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO 30

Karolina Božek

OBRAZ AZJI W ŚWIELE DANYCH POLSKIEGO SYSTEMU JĘZYKOWEGO 38

Zuzana Vargová

EMÓCIE VO FRAZEOLÓGIZOVANÝCH PRIROVNANIACH SLOVENSKÉHO
A RUSKÉHO JAZYKA..... 49

Gabriel Rožai

LEXIKÁLNO-SÉMANTICKÉ ASPEKTY SPELEONÝM V SLOVENSKOM KRASE 57

Andrea Goótszová

DICHOTÓMIA POUŽÍVANIA ŠTANDARDIZOVANÝCH
A NEŠTANDARDIZOVANÝCH HYDRONÝM POVODIA HORNÁDU NA ÚZEMÍ
SPIŠA 70

Katarzyna Stępińska

JĘZYKOWY OBRAZ MAKU W BADANIACH ANKIETOWYCH..... 81

Lukasz Piotrowski

ЭЛЕМЕНТЫ РУССКОГО ЯЗЫКА В ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ:
НАЗВАНИЯ ТОВАРОВ И УСЛУГ 91

Przemysław Homa

MANIPULACJA W JĘZYKU POLITYCZNEJ POPRAWNOŚCI..... 98

Olga Kielak

*ŻYĆ JAK PIES Z KOTEM. O WZAJEMNEJ NIECHĘCI PSA I KOTA W POLSZCZYŹNIE
POTOCZNEJ I LUDOWEJ* 105

Renata Denysiuk

KOLORY PROPAGANDY 117

Lukáš Plesník

ON THE CLASSIFICATION OF A NEW WORD IN THE RUSSIAN LANGUAGE 128

Юлия Зазуляк

СПЕЦИФИКА ЯЗЫКОВОЙ МАНИПУЛЯЦИИ В ТЕКСТАХ ИНТЕРНЕТ-СМИ 137

Denisa Šebestová, Mariola Burková

ZDRADLIWE WYRAZY I PUŁAPKI W JĘZYKU POLSKIM I CZESKIM 150

Ольга Литвинюк

РОЛЬ ДІСЛОВА ТА ДІСЛІВНИХ УТВОРЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ І ЧЕСЬКІЙ
ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ 159

Olena Kuznetsova

РУСИЗМЫ В ЧЕШСКОМ ЯЗЫКЕ – КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ВОЗНИКНОВЕНИЯ
МЕЖЪЯЗЫКОВЫХ ЧЕШСКО-РУССКИХ ОМОНИМОВ 168

Anna Sawa

STRUKTURA TEKSTU A JEGO KSZTAŁT TYPOGRAFICZNY (NA PRZYKŁADZIE
SUMARIUSZY TEATRALNYCH WYDANYCH W LUBLINIE W XVII WIEKU) 182

Michael Alexa

POLSKÝ TURPISMUS U VYBRANÝCH SOUČASNÝCH ČESKÝCH BÁSNÍKŮ 197

Aleksandra Paluch

KOLONIALIZM NA NOWO. PRZYKŁADY POLSKICH I CZESKICH UTOPII
NEGATYWNYCH 206

Klaudia Wyglądacz

MIŁOŚĆ WE WCZESNEJ TWÓRCZOŚCI WŁADIMIRA MAJAKOWSKIEGO 213

Kateřina Kolářová

PODOBY AUTOREFLEXE V LITERÁRNÍ TVORBĚ RUSKÝCH KONCEPTUALISTŮ
..... 222

Joanna Brodniewicz

MOSKWA, MICKIEWICZ I MIŁOŚĆ DO CZECH – JAK POWSTAWAŁY *OBRAZY Z
RUS* KARLA HAVLÍČKA BOROVSKIEGO 237

Krzysztof Babicki

O RZECZACH W *DRACHU* SZCZEPANA TWARDOCHA 250

Dajana Vasiljevićová

ZTRACENI VE SVĚTOVÉ REPUBLICE LITERATURY: MALA CHORVATSKÁ
LITERATURA A VELKÝ SVĚT IDEOLOGIE 261

Antonina Kurtok

EWOLUCJA LITERATURY CHORWACKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ NA
WĘGRZECH. PRÓBA SYNTEZY 267

Dorota Julia Nowak

POSZUKIWANIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ W POWIEŚCI RADKI

DENEMARKOVEJ *PENÍZE OD HITLERA. LETNÍ MOZAIKA* 277

Malgorzata Andrzejak-Nowara

„SŁAWOMIRA MROŻKA *MIŁOŚĆ NA KRYMIE* W INSCENIZACJI JERZEGO

JAROCKIEGO” 287

Martyna Ecler-Pasku

HETEROGENICZNOŚĆ BOŚNI I HERCEGOWINY OCZAMI IVO ANDRICIA. O

NAZWACH WŁASNYCH W PRZEKŁADZIE LITERACKIM 296

Lucie Fiurášková

POHÁDKOVÉ POSTAVY A JEJICH INTERPRETACE V LITERATUŘE FANTASY ... 309

Marcin Sroka

WSPÓŁPRACA KOMITETU WOJEWÓDZKIEGO POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII

ROBOTNICZEJ W OPOLU Z KOMITETAMI PARTII KOMUNISTYCZNYCH

W CZECHOSŁOWACJI (OSTRAWA, CZESKIE BUDZIEJOWICE, BAŃSKA

BYSTRZYCA)..... 319

Darja Bittnerová

JELENA BORISOVNA FROLOVOVÁ – SOUČASNÁ AUTORKA A INTERPRETKA

ZPÍVANÉ POEZIE 329

Jana Januševičová

RUSKÁ ROCKOVÁ POEZIE: VÝVOJ A NEJVÝZNAMNĚJŠÍ INTERPRETI..... 337

Urszula Paciková, Andrea Gębalová

JACEK KACZMARSKI – BARD „SOLIDARNOŚCI“ 346

Monika Ševečková

HRA JAKO FENOMÉN BĚHEM SVATEBNÍCH RITUÁLŮ SLOVANŮ (SROVNÁNÍ FOLKLORNÍCH PRAMENŮ) 354

Elżbieta Blaszcuk

PROBLEMATYKA PRZEKŁADU TEKSTU NAUKOWEGO 367

Andrej Zahorák

DIMENZIA KULTÚRY A INTERKULTURALITY AKO SÚČASŤ TRANSLAČNEJ ČINNOSTI 378

Aleksandra Starzyńska

НАЗВАНИЯ ФИЛЬМОВ И СТРАТЕГИИ ИХ ПЕРЕВОДА: ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА НАЗВАНИЯ «СТИЛЯГИ» НА ПОЛЬСКИЙ ЯЗЫК 389

Lukáš Moniak

LIDOVÁ STRAVA NA ČESKÉM A RUSKÉM ÚZEMÍ A JEJÍ REFLEXE V SOUČASNOSTI 397

Urszula Paciková

VYBRANÉ ASPEKTY AUDIOVIZUÁLNÍHO PŘEKŁADU V PRAXI (NA PŘÍKLADĚ ČEŠTINY A POLŠTINY) 406

LEXIKÁLNO-SÉMANTICKÉ ASPEKTY SPELEONÝM V SLOVENSKOM KRASE

Gabriel ROŽAI

Lexical-Semantic Aspects of Speleonyms in the Slovak Karst

Abstract: *The paper focuses on the issues connected to speleonyms (proper names of caves and gorges) located in territory of the Slovak Karst, National Park in the Slovak Republic. The aim of the paper is to clarify motivational attributes of the selected file of speleonyms, that is on the basic analysis of the speleonyms relationship to appellative and proprial motivation scopes, the relationship of the person naming to the speleonimical objects and to the other extra-linguistic factors, and to offer their lexical-semantic classification. At the same time, the paper highlights particularities of the nomination process of speleonyms as a specific category of anoikonims.*

Keywords: *speleonym, the Slovak Karst, motivational attributes, lexical-semantic classification*

Contact: *Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; gabriel.rozai@umb.sk*

Úvod

Cieľom príspevku je objasniť motivačné činitele vytvárajúce lexikálno-sémantické pozadie názvov jaskýň a priepastí nachádzajúcich sa na území Národného parku Slovenský kras a na základe ich analýzy vytvoriť lexikálno-sémantickú klasifikáciu speleoným. Výskum speleoným, teda osobitnej kategórie oroným pomenúvajúcej vlastné mená prírodných podzemných útvarov (Považaj 2007; Krško 2014), predstavuje okrajovú problematiku, ktorej sa v slovenskej onomastike dosiaľ nevenovala väčšia pozornosť. Prvotnou sondou do tejto výskumnej oblasti sa stala štúdia Názvy jaskýň a priepastí na Slovensku (Považaj 2007), ktorá načrtla vybrané etymologické a formálne aspekty slovenských speleoným. Naším zámerom je rozšíriť tento výskum prostredníctvom súboru speleoným, ktorý je regionálne ohraničený oblasťou Slovenského krasu.

Charakteristika skúmanej oblasti

Národný park Slovenský kras leží v juhozápadnej časti východného Slovenska na území okresov Rožňava a Košice-okolie. Územie sa tiahne pozdĺž štátnej hranice

s Maďarskom v dĺžke asi 57 km. Na slovenskom území ho vytvára sedem krasových planín. K západnému okraju Slovenského krasu sa zaraďuje aj Jelšavský kras v okrese Revúca (Rozložník, Karasová a kol. 1994; Bella, Hlaváčová, Holúbek 2007).

Z aspektu jazykových vzťahov ide o priestor osídlený obyvateľmi komunikujúcimi prevažne maďarskými („palóckymi“) dialektmi, čo má dosah aj na jazykovú podobu speleoným. Slovenské obce vytvárajú severnú hranicu krasovej oblasti na jej západnom a východnom okraji. Komunikuje sa v nich stredogemerským (okolie Jelšavy a Štítnika), na východnom okraji západoabovským, čiastočne aj rusínskym (Hačava) a v Medzeve nemeckým („mantáckym“) nárečím (Tóvik 1939-1940; Valiska 1980; v. v.).

Metodologické východiská

Výskumný súbor pochádza zo zdroja Zoznam jaskýň Slovenskej republiky (2007), ktorý vydalo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, a z jeho aktualizovanej elektronickej verzie dostupnej na internete (2013). Názvoslovie jaskýň a priepastí uvedené v publikácii neprešlo štandardizáciou zo strany Národnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra SR. (Posledný názvoslovný zoznam zaznamenávajúci štandardizované názvy speleoným bol publikovaný v roku 1979, teda v čase, od ktorého speleologický výskum výrazne pokročil a prispel k objaveniu veľkého počtu nových podzemných objektov, pričom mnohé z nich nachádzajú zastúpenie aj v našom korpuse. Vzhľadom na uvedenú skutočnosť a v snahe predísť zníženiu prehľadnosti vo výskumnom súbore sme analýze podrobili iba názvy uvedené v Zozname jaskýň Slovenskej republiky.)

V roku 2013 sa v Slovenskom krase nachádzalo 1132 jaskýň a priepastí. Východiskovú materiálovú bázu sme obmedzili na objekty presahujúce dĺžku alebo hĺbku 20 m. Výskumný materiál sme doplnili aj o niekoľko významnejších archeologicko-paleontologických a spoločensko-historických objektov nedosahujúcich uvedený rozmer. Celkovo teda venujeme pozornosť 321 speleoným. Sporné etymológie niektorých názvov vyžadujúce ďalší výskum sme do štúdie nezaradili. Vzhľadom na charakter príspevku nevenujeme pozornosť ani formálnym kvalitám vyjadrenia vzťahu speleoným s motivujúcimi apelatívami či proprietami.

Problematika druhových označení speleoným

Druhovým označením disponuje väčšina dvoj- a viacčlenných speleoným. Kategóriu jaskýň najčastejšie určuje druhové označenie *jaskyňa* (90), objavujú sa však aj iné

pomenovania: *diera* (14), *ponor* (5), *vyvieračka* (5), *potok* (2), *vetva* (2), *výver* (1), *štôlna* (1), *studňa* (1), *pivnica* (1), *ľadnica* (1), *peňažnica* (1), *úkryt* (1). V prípade priepastí dominuje druhové označenie *priepasť* (122), v menšom rozsahu aj *diera* (8), *jama* (4), *studňa* (2). Do kategórie etymologicky menej priesvitných druhových označení patria názvy typu *Zombor* (2), *Žomboj* (2), z maď. *zsomboly*, t. j. šachtová, zvislá jaskyňa. Ďalšími druhovými označeniami sú *ľadnica* (2), *ponor* (1), *závrt* (1) a metaforické označenie *peňažnica* (3). V prípade speleonyma *Veľký Sakadák* (> TN. *Szakadák*) možno substantívum *Sakadák* považovať aj ako druhové označenie súvisiace s maď. apel. *szakadék* (priepasť), v tomto prípade však ide o pomenovanie výraznejšieho geologického zlomu na západnom okraji Silickej planiny, ktorého súčasťou je aj uvedená priepasť. 27 názvov jaskýň a 22 názvov priepastí neobsahuje označenie poukazujúce na druh objektu.

Lexikálno-sémantická klasifikácia speleoným

I. Poloha a lokalizácia objektu

Prvým, z kvantitatívneho hľadiska najvýznamnejším lexikálno-sémantickým okruhom je priestorová lokalizácia speleoným v prírodnom teréne. Speleonymá totiž pomenúvajú podzemné útvary, ktorých lokalizácia v teréne je, vzhľadom na ich charakter, pomerne náročná.

1. Lokalizácia prostredníctvom ojkonyma (ďalej ON.): najvšeobecnejším lokalizačným príznakom speleonyma je jeho príslušnosť k chotáru obce alebo jej časti: *Jelšavská jaskyňa* (ON. Jelšava), *Gemersko-teplická jaskyňa* (ON. Gemerské Teplice), *Hucínska jaskyňa* (ON. Hucín), *Nová brzotínska jaskyňa*, *Stará brzotínska jaskyňa* (ON. Brzotín), *Ardovská jaskyňa* (ON. Ardovo), *Hrušovská jaskyňa*, *Hrušovská peňažnica* (ON. Hrušov), *Kečovská biela jaskyňa*, *Kečovská vetva 1*, *Kečovská vetva 2*, *Kečovský ponor 1*, *Kečovský ponor 2* (ON. Kečovo), *Krásnohorská jaskyňa* (ON. Krásnohorská Dlhá Lúka), *Silická kvapľová jaskyňa*, *Silická ľadnica* (ON. Silica), *Drienovská jaskyňa* (ON. Drienovec), *Jasovská jaskyňa – Okno* (ON. Jasov), *Moldavská jaskyňa* (ON. Moldava nad Bodvou), *Hačavská jaskyňa* (ON. Hačava), *Drienkovská priepasť* (ON. Derenk, t. j. Drienok, zaniknutá obec ležiaca na území Maďarska v blízkosti štátnej hranice), *Lipovnícky Veľký Zombor* (ON. Lipovník), *Jovická priepasť* (ON. Jovice), *Hatinská jaskyňa I*, *Hatinská jaskyňa II* (hospodársky dvor a pole Hatiny, k. ú. Debrad'), *Gombasecká jaskyňa* (samota Gombasek, k. ú. Slavec), *Hámorská jaskyňa 1*, *Hámorská jaskyňa 2* (ON. Hámor), *Závozná priepasť I*

(ON. *Závozná*; dnes názov horárne), *Jaskyňa nad Hájom* (ON. *Háj*), *Priepasť nad Bôrkou* (ON. *Bôrka*), *Priepasť nad Turňou* (ON. *Turňa nad Bodvou*), *Líščia diera pri Silici* (ON. *Silica*), *Jaskyňa v Drienovskom kameňolome* (ON. *Drienovský kameňolom*), *Veľká jaskyňa v Gombaseckom lome* (ON. *Gombasecký lom*), *Jaskyňa nad Zádielskou chatou* (ON. *Zádielska chata*).

2. Frekventovaná je aj motivácia anojkonymom – terénnym názvom (ďalej aj TN.), v oblasti ktorého sa dané speleonimum nachádza. V tejto kategórii nachádzame motivačné súvislosti so štandardizovanými, no často aj s neštandardizovanými/variantnými (o. i. aj inojazyčnými – maďarskými) názvami terénnych názvov. Neštandardizované názvy (získané excerpciou rôznych bibliografických zdrojov, máp a terénnym výskumom) uvádzame v zátvorkách kurzívou. Štandardizované názvy uvádzame v zátvorkách normálnym variantom písma.

Do uvedenej kategórie patria názvy: *Bujná* (TN. *Bujná*, *Bulan*), *Lavička* (TN. *Lavička*), *Mál* (TN. *Mál*), *Ordon* (TN. *Ordon*), *Ortováň* (TN. *Ortovány-hegy*), *Čerje* (TN. *Cserje*; maď. *cserje* = ker, krík), *Domica* (TN. *Domiza*, *erdő*, t. j. les), *Dve líčky* (TN. *Dve líčky*), *Priepasť Lázko* (TN. *Lázko*), *Veľká Salanka* (TN. *Salanka*), *Veľký Malinčiak* (TN. *Malinčiak*; maď. *N(agy)-málnás part*), *Veľký Sakadák* (TN. *Szakadák*), *Pletenica* (TN. *Pletenica*), *Veľký Kamenec I* (TN. *Kamenec*, maď. *Nagy-köves-bérc*, teda *Veľký Kamenec*), *Veľká Bikfa* (maď. *Bikfa tetői-zsomboly* < TN. *Bikfa-tető*; z maď. *bükkfa* = buk, bukové drevo), *Badjizer* (TN. *Bagyizör-tető*), *Šesť studní-horná* (TN. *Hatos kút*, t. j. *Šesť studní*), *Ardóčka-Mikov* (TN. *Mikov vrch*, *Bukový vrch*), *Krumpliš* (TN. *Zemiačniská*, maď. *nár. Grulya-hegy*), *Veľká mutónska jaskyňa* (TN. *Muton*, *Muteň*), *Skalická jaskyňa* (TN. *Skalica*), *Strieborná jama* (TN. *Strieborné*, *Strieborník*), *Čikova diera* (TN. *Čikova lúka*), *Fialová jaskyňa* (TN. *Fialový vrch*), *Vápenná jaskyňa* (TN. *Meszes-völgy*, maď. *meszes* = vápenný), *Čertova jaskyňa* (TN. *Čertov most*), *Havrania priepasť* (TN. *Havrania skala*), *Hradná priepasť* (TN. *Hrad*), *Jašteričia priepasť* (TN. *Jašteričia lúka*), *Vlčia jama* (maď. *Farkaspuszta lyuk* < TN. *Farkašova samota*, maď. *farkas* = vlk), *Drienovecká priepasť* (správne: *Drieňovecká priepasť*; TN. *Drieňovec*), *Furianovská priepasť* (TN. *Furianov kút*, *Turianov klin*), *Mestská priepasť* (TN. *Város-völgy*, t. j. *Mestská dolina*), *Panská priepasť* (TN. *Panský les*), *Dubová priepasť* (TN. *Tölgyestető*, maď. *tölgy* = dub); *Anjelská priepasť* (TN. *Angyal-út*, t. j. *Anjelská cesta*), *Klen-Szalayova jaskyňa* (TN. *Szalaytó-völgy*, t. j. *Údolie Szalayovho jazera*), *Dievčenská priepasť* (k. ú. *Plešivec*, TN. *Leány kő*, t. j. *Dievčenská skala*), *Jaskyňa Červeného kameňa* (TN. *Červený kameň*, *Červená skala*), *Jaskyňa teplej*

stráne (správne: *Jaskyňa Teplej stráně*; TN. Teplá stráně), *Priepasť Vápenného vrchu I* (TN. Vápenný vrch), *Jaskyňa v Bušu* (štandardizovane *Jaskyňa v Buši*; TN. Bušie, gem. nár. zmena *č > š*), *Jaskyňa v Zízelnom* (TN. Zízeleň), *Jaskyňa na Kečovských lúkach* (TN. Kečovské lúky), *Jaskyňa pod Hadovníkom* (TN. Hodovník), *Ladová jaskyňa pod Havraňou skalou* (TN. Havrania skala), *Stará jaskyňa pri Kolovej veži* (TN. Kolová veža), *Veterná diera na Vlčom vrchu* (TN. Vlčí vrch), *Jaskyňa vo Ferteši* (TN. Nižný Ferteš, Vyšný Ferteš), *Líščia diera v Jasovskej skale* (TN. Jasovská skala), *Jaskyňa za Čertovým mostom* (TN. Čertov most), *Farebná priepasť pod Špičákom* (TN. Špičák, Špičiak), *Priepasť na Malom Jeleňom vrchu* (TN. Malý Jelení vrch), *Priepasť na Palante* (TN. Palanta), *Priepasť pod Hajagošom* (TN. Hajagoš, Haľagoš), *Priepasť pod Veterníkom* (TN. Veterník), *Priepasť pod Veľkým Ostrým* (TN. Veľký Ostrý vrch, Ostrý všíok), *Priepasť v Železnej doline 1* (TN. Železná dolina, maď. *Vas völgy*), *Priepasť vo Veľkej záhrade* (TN. Veľká záhrada), *Priepasť v údolí Szalayovho jazera* (správne: *Priepasť v Údolí Szalayovho jazera*; TN. Szalaytő-völgy), *Priepasť nad Červeným kameňom I*, *Zvonivá priepasť pri Červenom kameni* (TN. Červený kameň, Červená skala), *Priepasť na Turnianskom hradnom vrchu* (TN. Turniansky hradný vrch – maloplošné chránené územie), *Priepasť pod Hájskou vyhlídkou* (TN. Hájska vyhlídka).

V tejto kategórii nachádzame aj názvy naznačujúce motiváciu spojenú s vyjadrením posesívneho vzťahu, napr. *Čikova diera*. Ako uvádza A. Chomová (2011: 175), odkaz na posesívny vzťah v kategórii toponým nie je vždy relevantný, ide tu totiž o zvláštne prípady motivácie súvisiace „s osobitým statusom proprií a s osobitosťou ich významu“. V prípade speleoným je situácia o to špecifickejšia, že môžu byť motivované aj názvami z iných kategórií anojkoným. V tomto prípade totiž nejde o primárnu motiváciu antroponymom, ako sa to na prvý pohľad javí, ale o sekundárnu motiváciu, ktorá je sprostredkovaná cez terénny názov, t. j. *Čikova lúka*. S rovnakým javom sa môžeme stretnúť aj v hydronymii (Krško 2006).

3. Niektoré speleonymá sú bezprostredne motivované hydronymami (krasové vyvieracky, menšie toky). Tie boli verejnosti vo väčšine prípadov známe skôr ako samotné jaskyne, ktoré boli pri výskume vyvieraciek objavené. Zaraďujeme sem speleonymá *Päťročnica* (VN. *Päťročnica*), *Miškov potok* (VN. *Miškov potok*), *Závodná vyvieracka* (VN. *Závodná vyvieracka*), *Helena* (variantné názvy *Prameň Helena*, *Ilona-forrás* < VN. *Ilona-Quelle*, „Die große Höhle der Ilona-Quelle.“ – Strömp 1912: 355), *Hradná vyvieracka* (VN. *Hradná vyvieracka*), *Skalistý potok* (VN. *Skalný potok*, *Skalitý potok*), *Kečovská vyvieracka 2*, *Kečovská vyvieracka 3* (VN. *Kečovská vyvieracka*); *Bezodná studňa* (VN. *Bezodná studňa*),

Ardóčka-Mikov (VN. *Ardočka*), *Mlynská jaskyňa* (VN. *Mlynský prameň*), *Pstružia jaskyňa* (VN. *Pstružia vyvieračka*), *Travertínová jaskyňa* (k. ú. Hačava; VN. *Vyvieračka Travertínka*), *Jaskyňa Kečovských prameňov 1*, *Jaskyňa Kečovských prameňov 2* (zachytili sme iba VN. *Kečovská vyvieračka*), *Jaskyňa v ponore Jašteričieho jazera* (VN. *Jašteričie jazero*, *Silické jazero*), *Jaskyňa nad Travertínovou vyvieračkou* (VN. *Travertínová vyvieračka*).

4. Motivantom sa môže stať aj speleonimum (ďalej SN.) ležiace v blízkosti novoobjaveného objektu: *Malá pstružia jaskyňa* (správne: *Malá Pstružia jaskyňa*; SN. *Pstružia jaskyňa*), *Malá veterná priepať* (správne: *Malá Veterná priepať*; SN. *Veterná priepať*), *Nová muflónia priepať* (správne: *Nová Muflonia priepať*; SN. *Muflónia priepať*), *Malá mestská priepať* (správne: *Malá Mestská priepať*; SN. *Mestská priepať*), *Malá peňažnica*, *Nová peňažnica* (SN. *Veľká peňažnica*), *Malá Bikfa*, *Nová Bikfa* (SN. *Veľká Bikfa*), *Nová priepať pri Zbojníckej* (SN. *Zbojnícka jaskyňa*), *Priepať pri Malej ľadnici* (SN. *Malá ľadnica*), *Jaskyňa pod Čertovou dierou* (SN. *Čertova diera*).

Priama motivačná súvislosť s iným speleonimom sa môže vyjadriť aj priradením čísla k rovnomennému názvu (napr. *Kavčia priepať II* < *Kavčia priepať I*; pozri bod č. 7).

5. Lokalizačná funkcia sa naplňa aj prostredníctvom apelatív pomenúvajúcich:

- a) porast vyskytujúci sa v okolí objektu (aj metaforicky): *Lipová priepať*, *Žihľavová jaskyňa*, *Brezová priepať*, *Klenová priepať*, *Klen-Szalayova jaskyňa* (apel. *klen*), *Buková 30*, *Jaskyňa pod lieskou*, *Priepať pri borovici*, *Priepať pod koreňom*, *Čierna jama* (nad lokalitou rastie skupina borovíc čiernych), *Koreňová priepať*, *Lipový most* (dve lipy, ktoré sú navzájom prepojené výbežkom jedného z kmeňov), *Drienka* (apel. *drienka* – ľudový názov driena obyčajného; apelatívum sa neskôr premietlo aj do názvu speleoklubu);
- b) iné geomorfologické a prírodné javy (aj metaforicky): *Škrapová priepať*, *Jaskyňa pod krídlom*, *Jaskyňa nad vodopádmi 1*, *Priepať na dne závrty*, *Veľký závrť*, *Priepať na kóte 601*;
- c) objekty vytvorené ľudskou činnosťou: *Priepať pri troch hrobách*, *Ponor pri napájadle I*, *Jaskyňa pod valom*, *Priepať pri salaši 1*, *Priepať pri ceste*, *Hraničná priepať*.

6. Polohu speleoným možno určiť aj relatívne: *Stredová priepať*, *Susedná priepať*, *Okrajová priepať*; resp. podľa svetových strán: *Západná priepať I*.

7. Poloha objektu môže byť naznačená aj číslovkou, napr. *Veľký ôsmy ponor*, frekvencovanejšie je však priradovanie rímskych a arabských čísel k názvom. Rovnaký názov s odlišným číslom naznačuje, že ide o viac susediacich, resp. inak navzájom súvisiacich

objektov (napr. podzemná vetva): *Hámorská jaskyňa I, Hámorská jaskyňa II, Jaskyňa Kečovských prameňov 1, Jaskyňa Kečovských prameňov 2, Kečovská vetva 1, Kečovská vetva 2, Kečovská vyvieračka 2, Kečovská vyvieračka 3, Kečovský ponor 1, Kečovský ponor 2, Svahová jaskyňa 2, Veľký Kamenec 1, Gordánova jaskyňa 1, Hatinská jaskyňa I, Hatinská jaskyňa II, Jaskyňa nad vodopádmi 1, Krkavčia jaskyňa 2, Priepať pri salaši 1, Priepať pri salaši 2, Západná priepať I, Besná diera I, Kavčia priepať II, Priepať nad Červeným kameňom I, Priepať v Železnej doline 1, Priepať Vápenného vrchu I, Závozná priepať I, Mačacia priepať III.*

II. Charakter objektu

V druhom lexikálno-sémantickom okruhu sa uplatňujú tieto sémantické príznaky:

- a) výskyt vody (ponor, výver a i.): *Ponorová jaskyňa* (k. ú. Gem. Hôrka), *Ponorová jaskyňa* (k. ú. Plešivec), *Výverová jaskyňa*, *Ponor pri napájadle*, *Ponorová priepať*, *Trójsky ponor*, *Mokrú priepať*, *Prastarý výver*;
- b) charakter sintrovej výzdoby: *Silická kvapľová jaskyňa*;
- c) pohyby pôdy (pukanie, zlomy): *Zlomová priepať*;
- d) atmosférické javy (vietor, sneh, ľad, opar, hmla, slnečný svit): *Prievanová diera*, *Silická ľadnica*, *Ľadová jaskyňa pod Havraňou skalou*, *Veterná diera na Vlčom vrchu*, *Slnečná priepať* (k. ú. Hrhov), *Slnečná priepať* (k. ú. Plešivec), *Bezodná ľadnica*, *Malá ľadnica*, *Snežná diera*, *Suchá diera*, *Veterná priepať*;
- e) tvar objektu (diera, jama, studňa): *Pivničná diera*, *Čikova diera*, *Lastovičia diera*, *Prievanová diera*, *Samova diera*, *Čertova diera* (k. ú. Kečovo), *Čertova diera* (k. ú. Bôrka), *Samova diera*, *Marciho diera*, *Veterná diera na Vlčom vrchu*, *Jazvečia diera*, *Líščia diera v Jasovskej skale*, *Mníchova diera*, *Tomášova diera*, *Veľká diera*, *Snežná diera*, *Suchá diera*, *Babská diera*, *Berciho diera*, *Besná diera I*, *Líščia diera pri Silici*, *Strieborná jama*, *Čierna jama*, *Vlčia jama*, *Zvonivá jama*, *Zombor* (maď. zomboly – šachtová jaskyňa), *Lipovnícky Veľký Zombor*, *Malá Žomboy*, *Veľká Žomboy*, *Bezodná studňa*, *Čistá studňa*;
- f) tvar objektu (iné): *Tunelová jaskyňa*, *Oblúková jaskyňa*, *Priama jaskyňa*, *Dvojitá priepať*, *Trojramenná priepať*, *Fabiánová dvojitá priepať*, *Portálová priepať*, *Zákrutová priepať*, *Brázda*, *Zdvojená priepať*, *Štvorvchodová priepať*, *Jaskyňa klenieb*;

- g) tvar objektu vyjadrený metaforicky: *Ucho*, *Fajka* (k. ú. Háj), *Fajka* (k. ú. Jablonov nad Turňou), *Veľká peňažnica*, *Jasovská jaskyňa – Okno*, *Gotická jaskyňa*, *Larynx*, *Klamná priepasť*, *Pivničná diera*, *Kamenná tvár*;
- h) rozmer objektu (veľký, malý): *Veľká mutónska jaskyňa*, *Veľká jaskyňa v Gombaseckom lome*, *Malá pstružia jaskyňa*, *Veľký ôsmy ponor*, *Veľká diera*, *Malá sovia priepasť*, *Veľká sovia priepasť*, *Obrovská priepasť*, *Lipovnícky Veľký Zombor*, *Malá peňažnica*, *Veľká peňažnica*, *Veľká Salanka*, *Veľká vlčia priepasť*, *Malá Bikfa*, *Veľká Bikfa*, *Malá ľadnica*, *Malá mestská priepasť*, *Malá Žomboj*, *Veľká Žomboj*, *Malý Malinčiak* (< *Veľký Malinčiak*, v tomto prípade však určujúci člen súvisí s maďarským variantom TN.), *Veľký Sakadák*;
- i) farba (vplyvom zloženia): *Kečovská biela jaskyňa*, *Sivá jaskyňa*, *Farebná priepasť pod Špičákom*, *Snehová jaskyňa*;
- j) zloženie/podložie (aj metaforicky): *Kamenná pivnica*, *Travertínová jaskyňa* (k. ú. Háj), *Kamenistá priepasť*, *Pizolitová priepasť*;
- k) charakter stien, ústia objektu (nánosy): *Hlinoš*, *Čistá studňa*;
- l) hĺbka – metaforicky: *Bezodná ľadnica*;
- m) vek jaskyne: *Prastarý výver*, *Stará jaskyňa pri Kolovej veži*;
- n) zvuk: *Zvonivá jama*, *Ozvenová priepasť*, *Zvonivá priepasť pri Červenom kameni*;
- o) charakter vyjadrený metaforicky: *Čertova diera* (k. ú. Kečovo), *Čertova diera* (k. ú. Bôrka), *Čertov dych*, *Sesterská priepasť* (genetická súvislosť s iným objektom), *Trójsky ponor* (kalambúr so symbolickou sémantikou: tri ponory, ktoré na seba bezprostredne nadväzujú).

III. Človek a vybrané formy ľudských vzťahov

Tretí lexikálno-sémantický okruh poukazuje na názvy utvorené z antroponým, ale aj z apelatív pomenúvajúcich ľudské bytosti a iné aspekty vzťahujúce sa na človeka. Zaradujeme sem:

- a) názvy motivované antroponymom (krstné meno, priezvisko, hypokoristikum, prezývka):
 - krstné meno (nejasná alebo neznáma motivácia): *Tomášova diera*, *Erňa* (*Ernye* – maď. mužské o. m.; podľa legendy meno člena družiny Bela IV.);
 - krstné meno dedikačného charakteru: *Matilda* (podľa manželky jaskyniara Jána Majka), *Milada* (podľa dcéry Jána Majka), *Gustova jaskyňa* (podľa jaskyniara Gusta Stibrányiho), *Attilova priepasť* (podľa jaskyniara Attilu Bacsu), *Gabriela* (meno

priateľky objaviteľa), *Leontína* (podľa manželky A. Schlossera, ktorý sprevádzal K. Siegmetha pri výskume jaskyne v roku 1880 – Lalkovič 2006);

- krstné meno objaviteľa: *Samova diera* (jaskyniar Samo Máté);
 - hypokoristikum dedikačného charakteru: *Ladka* (podľa priateľky objaviteľa);
 - hypokoristikum (nejasná alebo neznáma motivácia; vrátane nárečových variantov): *Marciho diera* (starý lokálny názov), *Marciho jaskyňa II*, *Berciho diera*;
 - prezývka dedikačného charakteru: *Garlika* (tragicky zosnulý brat objaviteľov);
 - priezvisko (nejasná alebo neznáma motivácia): *Šingliarova priepasť* (podľa údajného objaviteľa jaskyne Ondreja Šenglára z Rakovnice, ide však o dávno známy objekt), *Bartókova priepasť* (podľa jedného z informátorov ide o priezvisko miestneho horára, ktorý priviedol jaskyniarov k priepasti), *Fabiánová dvojité priepasť* (správne: *Fabiánova dvojité priepasť*; aj v tomto prípade sa črtajú rovnaké motivačné súvislosti);
 - priezvisko objaviteľa: *Majda-Hrašková jaskyňa*, *Majkova jaskyňa*;
 - priezvisko dedikačného charakteru: *Gajdova štôlna* (amatérsky jaskyniar a legionársky generál Radola Gajda), *Keglevičova jaskyňa* (Keglevič – príslušník rodu vlastníaceho obec Háj od 18. stor.), *Lácova priepasť* (slovenský batrachológ a herpetológ Ján Lác), *Hlivákova priepasť* (priezvisko osoby, ktorá jaskyniarom priblížila polohu objektu), *Bodnárova priepasť* (priezvisko starostu obce Hrhov, podporovateľa speleologického výskumu), *Gordánova jaskyňa I* (meno miestneho zbojníka; iná etymológia: osoba, ktorá sa výborne orientovala v okolí Hačavy, kde vyhľadávala nerastné bohatstvo);
- b) všeobecné mená vzťahujúce sa na človeka: *Báčova priepasť*, *Mníchova diera* (predpoklad o obývaní jaskyne mníchom), *Priepasť abstinentov*, *Priepasť geodetov*;
- c) vyjadrenie rodinných vzťahov: *Priepasť bratrancov* (rodinné vzťahy medzi objaviteľmi);
- d) iné aspekty poukazujúce na človeka: *Priepasť troch* (počet objaviteľov priepasti).

IV. Osídlenie a využitie jaskynných priestorov

Ďalšia skupina speleoným poukazuje na osídlenie a využitie jaskynných priestorov človekom (vrátane metaforických súvislostí čerpajúcich z povestí) a živočíštvom:

- a) využitie objektu (sklad, pivnica, maštal', úkryt): *Kamenná pivnica* (bola využívaná aj ako sklad potravín), *Maštal'ná jaskyňa* (vstupný portál jaskyne, pripomínajúci kamennú maštal', býva vyhľadávaný vysokou zverou ako úkryt v čase veľkých horúčav a nie je

vylúčené, že v minulosti ho na rovnaký účel využívali pastieri pasúci dobytok na planine), *Úkryt žien*;

- b) výskyt živočíšstva: druhové privlastňovacie adjektíva poukazujú na výskyt rôznych živočíchov v jaskynných priestoroch, v portáloch alebo vo výklenkoch stien priepastí, v skalných galériách, prípadne v ich blízkosti. Patria sem názvy: *Lastovičia diera*, *Líščia diera*, *Líščia jaskyňa*, *Mačacia diera*, *Medvedia jaskyňa*, *Jazvečia diera*, *Líščia diera v Jasovskej skale*, *Jastrabia priepasť*, *Malá sovia priepasť*, *Veľká sovia priepasť*, *Psia priepasť*, *Kunia priepasť*, *Motýlia priepasť*, *Diviacia priepasť* (nález zasintrovanej kostry diviaka starej približne 3000 rokov), *Drozdia priepasť*, *Jelenia priepasť*, *Krkavčia priepasť*, *Krkavčia jaskyňa 2*, *Líščia priepasť*, *Muflónia priepasť* (správne: *Muflonia priepasť*), *Sovia priepasť*, *Sovia jaskyňa*, *Veľká vlčia priepasť*, *Líščia diera pri Silici*, *Laliovková priepasť* (nálezy fosílnych ľalioviek vo vápenci), *Mačacia priepasť III*, *Srnčia priepasť* (k. ú. Slavec), *Vlčia priepasť*, *Žabia priepasť*; patrí sem aj *Bujakova priepasť* (výskyt dobytčích kostí; motivačné súvislosti s osobným menom či terénnym názvom sa nepotvrdili);
- c) nálezy, archeológia:
- kosti, lebky: *Jaskyňa lebiek* (nález líščích lebiek), *Kostrová jaskyňa*, *Kostnica*;
 - stavby: *Múriková jaskyňa* (v jaskyni sa nachádzal priestor ohraničený kamenným murivom, postaveným snád' v dobe halštatskej – Rozložník, Karasová a kol. 1994);
 - munícia: *Mínová priepasť* (nález munície z konca 2. svetovej vojny);
 - povesti a povery: *Zbojnícka jaskyňa* (k. ú. Plešivec), *Zbojnícka jaskyňa* (k. ú. Silická Jablonica), *Kráľovská jaskyňa* (podľa povesti sa tu skrýval Belo IV. po prehratej bitke s Tatármi pri rieke Slanej), *Zbojnícka priepasť*, *Hrušovská peňažnica*.

V. Časové aspekty objavu objektu

Sémantika názvov tejto kategórie poukazuje na:

- a) poradie objavenia jaskýň (*starý/nový*): *Stará brzotínska jaskyňa*, *Nová brzotínska jaskyňa*, *Stará Dmica*, *Nová Dmica*, *Nová peňažnica*, *Nová Bikfa*, *Nová muflónia priepasť*, *Nová priepasť pri Zbojníckej*;
- poradie objavenia môže byť vyjadrené aj číslom priradeným k rovnozvučnému názvu (pozri bod č. 7), pričom vyššie čísla naznačujú neskorší objav;
- b) čas objavu: *Veľkonočná jaskyňa*, *Veľkonočná priepasť* (k. ú. Plešivec), *Veľkonočná priepasť* (k. ú. Jovice), *Vianočná jaskyňa*, *Poludňajšia priepasť*, *Februárová priepasť*,

Novoročná priepasť, Jubilejná priepasť (objavená v deň jubilea jaskyniara S. Máteho), *Svätojánska priepasť*.

VI. Okolnosti a spôsob objavu objektu

Posledný okruh vytvárajú speleonymá, ktorých názov je motivovaný okolnosťami či spôsobom ich objavu. Motivačnými činiteľmi sa stávajú:

- a) technika objavu (resp. prieskumu), spôsob prieniku do objektu: *Farbený ponor* (pri výskume sa aplikovala farbiaca skúška), *Bábková priepasť* (technika použitá pri prieniku do priepasti, t. j. „bábková“), *Gajdova štôlna* (vyrazenie štôlne v jaskyni);
- b) okolnosti objavu (vrátane metaforických názvov): *Priepasť IP (Istý pich)*, *Pňová* (v skalnom útvere sa pôvodne nachádzal peň po spílenom dube, po jeho vykopaní sa objavila zalomená chodbička vedúca do priepasti), *Orechová priepasť* (na stanovenie hĺbky priepasti použili jaskyniari orechy, ktoré si nabalili pred cestou na planinu), *Zakliata priepasť* (pri jej objavovaní došlo k viacerým úrazom), *Natrhnutá, Náhodná jaskyňa*, *Zabudnutá priepasť*, *Poodhalená priepasť*, *Hmlistá jaskyňa*, *Fakír* (v začiatkoch prieskumu bolo okolie jaskyne zarastené trnitými krovínami, jaskyniari sa z akcií vracali dopichaní a doškriabaní od trňov), *Srnčia priepasť* (k. ú. Jablonov nad Turnou; v blízkosti prekopaného vchodu do priepasti ležal mŕtvy smec), *Býčia jaskyňa* (v čase výskumu objektu sa v blízkosti ponoru pásol obrovský býk).

Záver

Objasnenie motivačných faktorov vybraného súboru speleoným Slovenského krasu prispelo k vytvoreniu šiestich lexikálno-sémantických okruhov. Najvyššie kvantitatívne zastúpenie dosahujú lokalizačné príznaky, súvisiace so špecifickou geomorfologickou povahou speleoným v rámci anojkonymického priestoru. Frekventované sú aj sémantické príznaky poukazujúce na charakter speleoným (tvar, rozmer, zloženie ap.). Z ďalších okruhov zaujmú najmä dve svojrázne kategórie spojené s časovými aspektmi a okolnosťami/spôsobom objavu objektov. V anojkonymickom priestore sa s nimi možno stretnúť iba ojedinele, napr. v kategórii orohodoným (Bauko 2007). Analýza materiálu poukázala aj na osobitosti jazykového stvárnenia speleoným v oblasti Slovenského krasu, ktoré sú ovplyvnené jazykovými špecifikami regiónu. Zároveň naznačila potrebu jazykovej štandardizácie niektorých názvov, ktorá by podporila ich lexikálno-sémantickú a motivačnú priezračnosť.

LEXICAL-SEMANTIC ASPECTS OF SPELEONYMS IN THE SLOVAK KARST

Summary

Speleonyms within toponymic scope are characterized by distinctive motivational attributes, which are related to their specific extralingual aspects. The analysis of motivational attributes of speleonyms of the Slovak Karst territory enabled to create six lexical-semantic categories. The most represented category includes names of localising attributes resulting from geomorphological nature of speleonyms. There are also two peculiar categories associated with the time aspects and circumstances of the objects discovery within the studied file. The formal structure of some speleonyms indicates penetration of linguistic particularities of the selected region. Analysis of speleonym names simultaneously indicated their need for linguistic standardization. The paper provides new information in the area to which the Slovak onomastics paid marginal attention, as well as, it represents the effort to increase interest of onomastics experts in this attractive research area.

Bibliografia

1. BAUKO, J. Motivácia vzniku názvov horolezeckých ciest. In *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj a P. Žigo. Bratislava: Veda, 2007. s. 190-203. ISBN 978-80-224-0971-1.
2. BELLA, P., HLAVÁČOVÁ, I., HOLÚBEK, P. *Zoznam jaskýň Slovenskej republiky (stav k 30. 6. 2007)*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2007. 364 s. ISBN 978-80-88924-63-0. Aktualizovaná verzia (2013) dostupná na: <www.smopaj.sk/sk/zoznam%20jaskyn.pdf>.
3. *Databáza geografických názvov Slovenskej republiky*. Bratislava: **Geodetický a kartografický ústav** [CD-ROM verzia].
4. *Geografické názvy okresov Košice-mesto a Košice-vidiek*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie, 1990. 133 s. ISBN 80-85164-99-X.
5. *Geografické názvy okresu Rožňava*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie, 1990. 104 s. ISBN 80-7103-010-4.
6. CHOMOVÁ, A. *Synchrónno-diachrónne parametre posesívnosti v slovenčine*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011. 278 s. ISBN 978-80-557-0267-4.

7. KRŠKO, J. Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným. In *Acta onomastica XLVII*. Ed. M. Harvalík. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2006. s. 326-336. ISBN 80-86496-34-1.
8. KRŠKO, J. *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. 176 s. ISBN 978-80-557-0729-7.
9. LALKOVIČ, M. Leontína alebo Ľudmila? In *Spravodaj SSS*, 2006, roč. 37, č. 1, s. 45-47. ISSN 1335-5023.
10. POVAŽAJ, M. Názvy jaskýň a priepastí na Slovensku. In *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj a P. Žigo. Bratislava: Veda, 2007. s. 165-168. ISBN 978-80-224-0971-1.
11. ROZLOŽNÍK, M., KARASOVÁ, E. a kol. *Slovenský kras: Chránená krajinná oblasť – biosférická rezervácia*. Martin: Osveta, 1994. 476 s. ISBN 80-217-0211-7.
12. STRÖMPL, G. Vorläufiger Bericht über die im Sommer des Jahres 1911 im Höhlengebiet Abauj-Gömör vorgenommenen Höhlenforschungen. In *Supplement zum Földtani Közlöny* [online], 1912. XLII. Band., 4. Heft., s. 349-355 [cit. 2015-02-10]. Dostupné na:
<epa.oszk.hu/09600/01635/00101/pdf/Foldtani_kozlony_EPA01635_1912_04_335-360.pdf>.
13. TÓBIK, Š. Členenie a charakteristika gemerských nárečí. In *Jazykovedné štúdie 2., Dialektológia*. Bratislava, 1957, s. 86-120.
14. VALISKA, J. *Nemecké nárečie Dobšinej: Príspevok k výskumu zanikania enkláv*. Rimavská Sobota: Gemerská vlastivedná spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1980. 312 s.

Zoznam skratiek

apel. – apelatívum, gem. – gemersky/gemerský, k. ú. – katastrálne územie, maď. – maďarsky/maďarský, nár. – nárečový, ON. – ojkonymum, SN. – speleonimum, TN. – terénny názov, VN. – vodný názov (hydronymum), v. v. – vlastný výskum